

GŁOS W DYSKUSJI DO REFERATU FR. TRÁVNÍČKA

ZENON KLEMENSIEWICZ (Kraków)

Akademikowi Trávničkowi należy się wdzięczność za przedstawienie podstawowego referatu. Oczywiście niektóre jego ujęcia są dyskusyjne; nie dziwnego, skoro dotyczą tak trudnych zagadnień jak definicja zdania. Ze szczególnym uznaniem odnoszę się do stanowiska, jakie prelegent zajął w stosunku do logiki. Najściślejszy jest związek języka, mowy i myślenia, ale postawa badawcza i sformułowania logików nie są przydatne językoznawcy. Rad bym natomiast uwydatnić element logiczności, sensowności, jako jeden z niezbędnych współczynników stosunku syntaktycznego. I składniki związku zdania pojedynczego, i zdania składowe w zdaniu złożonym łączą się na podstawie sensownego zespolenia. Czyżby struktura gramatycznie prawidłowa ale bez sensu była zdaniem? Wysoko cenię podstawową tezę referenta: to, co w składni jest interesujące i jej właśnie właściwe, to stosunek.

Kromě toho se prof. Z. Klemensiewicz ve svém diskusním příspěvku k referátu akad. Fr. Trávnička dotkl těchto věcí:

Vyslovil pochybnost, zda v rovině jazyka je možno při definici věty operovat pojmem myšlenka (věta jako výraz myšlenky). Jde o pojem dosti neurčitý, který může mít pro lingvistiku vůbec a syntax zvlášť úlohu jen velmi podřadnou, pomocnou. Bylo by pak také nutno ukázat, jak se má po této stránce hodnotit souvětí; vyjadřuje souvětí jednu (složitější) myšlenku či dvě, tři... myšlenky, které odpovídají jednotlivým větám v celém souvětí?

Zdůraznil dále, že nelze z definice věty eliminovat moment fonetický, tj. intonaci. Právě zásluhou intonace se může i pouhé slovo stát „větou“ (lépe: výpovědí, wypowiedzeniem), např. *Praha!*

Projevil nesouhlas s názorem Fr. Trávnička, že podle vztahu mluvčího k sdělovanému obsahu je nutno uznávat za samostatný modální typ tzv. věty podmínkové, a vyslovil názor, že podmínkové věty reprezentují pouze variantní případ modálnosti oznamovací.

Konečně vznesl námitku proti Trávničkovu pojetí dějovosti. Mohlo by se totiž zdát, že ve větách s nevyjádřeným podmětem — když bychom dějovost spatřovali jen ve vztahu mezi subjektem a predikátem — už o dějovost nejde.

Akademik Trávniček ve své odpovědi zdůraznil toto:

Myšlenka je aktualizační poznávací proces, a výrazem myšlenky — větou — může být i útvar mající charakter slovního spojení (např. *černý papír!*). Při definici věty je zbytečné zvlášť zdůrazňovat moment „logického smyslu“ (element sensowności), protože normálně sdělujeme to, co smysl skutečně dává, ale zkoumání věcné správnosti obsahu věty není už záležitost jazykozpytu; nicméně útvary jako „slunce tančí“ je možno za věty pokládat. Stejně není nutné pojímat do definice věty to, že se vyjádření věty má dít prostředky v jazyce obvyklými, neboť tento požadavek se rozumí sám sebou. Intonační stránka ovšem do znaků věty náleží, i když se o ní výslovně v referátě nehovořilo.

DISKUSNÍ PŘÍSPĚVEK K REFERÁTU FR. TRÁVNÍČKA

K. HORÁLEK (Praha)

Prof. K. Horálek vyjádřil pochybnost o správnosti vymezení pojmu „věta“, podaného Fr. Trávničkem. Soudí, že ono vymezení, důsledně rozvedeno a formulováno, mohlo by vést k jisté tautologii („věta jako výraz myšlenky postihuje [větotvorné] vztahy mezi předměty a jevy objektivní skutečnosti“).

Měl dále výhrady proti Trávníčkovu pojetí toho, jak se uplatňuje „oučinnost I. a II. signálové soustavy ve vztahové stránce jednočlenných vět. Jestliže bychom věc chápali tak, že v těchto větách jde o vztahování jejich predikátu přímo jen k nějakému úseku vnější skutečnosti, platilo by to hlavně pro nominální věty nápisové, nikoli však pro všechny případy ostatní. Situace je zde složitější a výpovědi typu *Praha!, Škola* vyžadují dalšího pečlivého zkoumání.

Konečně uvedl, že nelze souhlasit s míněním, jako by verbalizace nominálních vět (jakožto projev tendence k explicitnější dějovosti) byla odrazem pokroku lidského myšlení. Závažnou překážkou takového pojetí je stav v nové ruštině, která má neslovesný (nesponový) větný typ s platností indikativu přítomnosti. Podle přesvědčení K. Horálka vůbec existuje mnoho jazykových změn, které není možno interpretovat ani jako zdokonalování jazykové soustavy, ani jako výraz nového, pokročilejšího způsobu myšlení.

Akad. Fr. Trávníček ve své odpovědi vyzvedl zejména dvě skutečnosti: Předně to, že souvislost obou signálových soustav v případě jednočlenných vět nelze chápat tak, že vždy musí být přítomna příslušná objektivní skutečnost jako smyslový vjem; mnohdy stačí i její pamětní obraz. Za druhé připomněl, že ruština, třebaž přítomní kongruentní sponu *býtí* nemá, řeší si výrazovou potřebu jinými prostředky, např. obligátností osobního zájmena (srov. *я здоров* — *я здоров*), což je novum, které v češtině být nemusí.

ЗАМЕЧАНИЯ ПО ДОКЛАДУ акад. Ф. ТРАВНИЧКА

НИКОЛАЙ СЕМЕНОВИЧ ПОСПЕЛОВ (Москва)

В докладе акад. Ф. Травничка остро поставлен вопрос о сложной семантической структуре предложения, о необходимости четко разграничивать отношения, образующие предложения (вѣтотворнѣ), и отношения, выражающие связь между его членами. Таким образом в самой семантической структуре предложения выявляется взаимонаправленность двух противоположных тенденций. Первая из них, исходя из организующего центра при развертывании предложения, охватывает все большее и большее количество его членов; она противопоставляется второй, центростремительной тенденции, устанавливающей связь всех членов предложения с его ядром — его одночленной или двучленной основой. Это противопоставление мне представляется очень плодотворным для правильного понимания диалектической природы предложения. Однако нельзя не указать на явную неполноту самого определения синтаксиса как учения о предложении (2-й тезис доклада). В круг основных синтаксических единиц наряду с предложением необходимо ввести и понятие высказывания, плодотворно разрабатываемое в настоящее время чехословацкими лингвистами. Этому понятию соответствует понятие „сложного синтаксического целого“, которое я пытался раскрыть в некоторых своих работах. Я думаю, что анализ синтаксического строя любого контекста невозможно осуществить, не прибегая к таким понятиям, как „высказывание“ или „сложное синтаксическое целое“.